

Almanya Maliye Bakanı Dr. Theodor Karl Helfferich'in Birinci Dünya Savaşı'nın Sebeplerine Dair Değerlendirmeleri*

According to German Finance Minister Dr. Theodor Karl Helfferich "The Causes of of The First World War"

Mustafa ÇOLAK - İsmet TÜRKMEN**

Öz

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, insanoğlu tarihteki en yıkıcı tecrübelerini yaşamıştır. Bu harp öncesinde ve harbin ilerleyen dönemlerinde bireysel alınmış bir karar dahi binlerin hatta milyonların hayatını dolaylı veya doğrudan etkilemiştir. Savaşın yaşandığı süreç ve sonuçlarından daha ziyade, sebepleri insanlık tarihini çok daha fazla meşgul etmiştir. Bu nedenle savaşın sebeplerine ilişkin tespitlere yer veren eserler günümüzde dahi popülerliğini sürdürmektedir.

Savaşın sebeplerine ilişkin dönemin Alman Maliye Bakanı Dr. Helfferich tarafından kaleme alınmış olan çalışma, başta İngiltere olmak üzere, müttefik devletlerin kamuoyunda harbin sebeplerine ilişkin ciddi tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Dr. Helfferich'in "Büyük Savaş'ın Başlangıcı" başlığı altında, Birinci Dünya Savaşı sırasında ilk olarak Berlin'de kaleme aldığı eseri "Uygurluğun Yüksek Huzurunda Almanya'nın Durumu" başlığıyla New York Times da Fatherland Şirketi tarafından 1915 yılında Broadway'de basılmıştır. Dr. Karl Helfferich'in eseri yayınlanmasını takip eden dönemde farklı dillerde kısa bir süre içinde tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dr. Theodor Karl Helfferich, Birinci Dünya Savaşı, Reşid Safvet Atabinen, Osmanlı Devleti, Almanya

Abstract

In history mankind has experienced the most devastating experience during the years of the First World War. This pre-war and war in the later stages of a decision taken individually, even thousands, even millions of lives have been directly or indirectly affected. Experiencing the process and outcome of the war rather than the causes of human history has so much more busy. Therefore, the cause of the war which works popularity continues even today.

Concerning the reasons for the war period, written by the German Finance Minister Dr. Helfferich especially in England, including working with its allies in the war of public opinion in the state has led to many discussions concerning the reasons. Dr. Helfferich's "The Beginning of Great War"; "German's Case in The Supreme Court of Civilization"; was published under the title of The New York Times by the Fatherland company in 1915. Dr. Karl Helfferich's study has been translated in different languages in following period.

Keywords: Dr. Theodor Karl Helfferich, The First World War, Reşid Safvet Atabinen, Ottoman Empire, Germany.

* Makalenin Geliş Tarihi: 07.04.2014 Kabul Tarihi: 09.11.2015

** Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta:mugudu70@hotmail.com - Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: iturkmentug@gmail.com

Gaz

Akademik Bakış

1

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın fiilen başlamasıyla birlikte, bu savaşın sorumlusu veya sorumluları tartışması da günümüze kadar devam etmiştir. Bu tartışmaların odak noktalarından biri de Almanya olmuştur. Almanya, 1890 yılından beri izlemiş olduğu politikayla Güneydoğu Avrupa ve Ön Asya'yı etkisi altına alarak Afrika ve Asya'daki sömürgecilik faaliyetlerini genişletmiştir. İngiltere bu süreçte, Almanya'nın gelişen ekonomisiyle dünya pazarlarını ele geçirmesinden ve askeri yönden güçlenmesinden endişeye kapılmıştır.¹ Denizlerde güçlü bir rakip olan Avrupa'da dengeyi bozan ve Hindistan yolunu tehdit eden Almanya, İngiliz menfaatleri bakımından tehlikeliydi.² Alsace-Lorraine'i kaptıran Fransa da Almanya'nın bu denli güçlenmesinden dolayı endişe ediyordu.³ Almanya'nın Doğu Avrupa'daki Pan-Slavist hareketleri engellemesi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na arka çıkması, Rusya tarafından düşmanca hareketler olarak görülüyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise gittikçe güçlenen Pan-Slavizmin, kendisi için vereceği zararı düşünerek, Rusya'nın desteklediği Sırbistan'ı ortadan kaldırmak suretiyle Balkanlar'da Rus nüfuzunu kırmak istiyordu. Bu sırada Almanya'nın Osmanlı hükümeti ve ordusu üzerinde kazandığı nüfuz, Rusya'nın hiç de istemediği bir gelişmeydi.⁴

Menfaatleri çatışan emperyalist devletlerin politikaları çok yakın bir gelecekte kaçınılmaz büyük bir savaşın çıkacağına işaretlerini vermekteydi. Bu devletlerin çıkarları ve güçleri oranında ittifaklar oluşturmaları da tabii olarak kaçınılmazdı. Alman yayılması nedeniyle aynı endişeleri taşıyan Fransa ve İngiltere, Rusya ile çok önceleri ayrı ayrı ittifaklar oluşturmuşlardı. Bu ittifaklar esasen doğrudan Almanya'ya karşı yürütülecek bir savaş için oluşturulan ittifaklar olmayıp sömürge alanları üzerinde yapılan uzlaşmalardı.⁵ Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'nın büyük devletlerinin oluşturdukları ittifaklar genişlemiş ve ortaya iki blok çıkmıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya Üçlü İttifakı; İngiltere, Fransa ve Rusya Üçlü İtilafı oluşturmuşlardır.⁶

Siyasi, askeri ve iktisadi çıkarların neticesinde oluşan blokların gölgesinde; Saray-Bosna'da, 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan

- 1 Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, TTK Yay., Ankara 2006, s. 27-28.; Arthur P. Maloney, *The Berlin-Baghdad Railway as a Cause of World War I*, Central For Naval Analyses Professional Paper 401, January 1984, s. 1-2.
- 2 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, (Çev.: Mehmet Harmancı), Yeni Bin Yıl Yay., İstanbul 2000, s. 32-33.; Niall Ferguson, "The Polical Risk and The International Bond Market Between The 1848 Revolution and The Outbreak of The First World War", *The Economic History Review*, New Series, Vol. 59, No. 1 (Feb. 2006), pp. 70.
- 3 Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Emel Yay., 4. Baskı, Ankara 1977, s. 427.
- 4 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1914-1995)*, Alkım Yay., 17. Baskı, Ankara 1997, s. 49-51.
- 5 Fransa ile Rusya, 1904 yılında üzerinde menfaatlerinin çatıştığı Fas ve Mısır konusunda bir anlaşma (Entente Cordiale) yaptıkları gibi 1907 yılında gerçekleşen İngiliz-Rus ittifakı ile de taraflar İran ve Afganistan üzerindeki nüfuz alanı paylaşımı üzerinde anlaşmışlardır. Bk. (Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1789-1914)*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 441 vd).
- 6 Bloklaşma süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Louis Dallot, *Siyasî Tarih*, (Çev.: Oktay Akbal), Tan Matbası, İstanbul 1966, s. 48-50.

Görüş

Akademik
Bakış

2

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

İmparatorluğu'nun veliahdı Arşidük Fransua Ferdinand'ın, Princip adlı Sırp asıllı öğrenci tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a harp ilan etmesiyle Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu tarihten hemen sonra Almanya, Rusya'ya ve ardından da Fransa'ya harp ilan etmiştir.⁷

Öncelikle Avrupa kıta sahasını içine almış olan Birinci Dünya Savaşı daha önce benzeri yaşanmamış ve hayal bile edilememiş bir savaştır. 1914-1918 yılları arasında 65 milyondan fazla kişi askere alınmıştır. Tarihi kayıtlarda, bu savaşta yaşamını yitirmiş milyonlarca insanın asla evlerine dönemedikleri belgelenmiştir. 20 milyon askerin bedenlerinde telafisi mümkün olmayan yaralar açılmıştır.⁸

Birinci Dünya Savaşı; büyük imparatorlukların çarpıştığı, hanedanlıkların parçalandığı, kraliyet ailelerinin devrildiği, eskinin yok edildiği ve yeni bir çağın başladığı bir devrim niteliğindedir.⁹ Bu denli kayıpların ve yıkımların yaşanmasına yol açan Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini, gerek savaş yıllarında gerekse sonrasında, çeşitli yönleri ile ortaya koyan pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserlerin içinde Dr. Helfferich tarafından kaleme alınmış olan çalışma savaşın yaşandığı sırada hazırlanmış olması sebebiyle silahlı mücadele başlatılmadan önce dönemin siyasi ve askeri atmosferini tüm canlılığı ile gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Dr. Helfferich'in eserinin, Birinci Dünya Savaşı hakkında yapılan araştırmalara da kaynak teşkil etmesi dikkat çekicidir.

Hazırlamış olduğumuz çalışmada kendi kanaatimizi -özellikle eserlerini aktardığımız bölümde- öne sürmek yerine objektif olmak adına Dr. Helfferich'in ifadelerini aktarmaya öncelik verdik. Bu sayede çalışmanın önem arz eden yönlerinin daha fazla ön plana çıkacağı düşüncesindeyiz.

Dr. Helfferich'in Özgeçmişi

Güneybatı Almanya'da Neustadt'ta bir sanayicinin oğlu olan Helfferich; Berlin, Münih ve Strazburg'da hukuk ve siyaset bilimi okumuştur. Para politikası ve reformlar üzerine kapsamlı bir çalışma kaleme aldığı dönemde bir gazeteci ve akademisyen olarak kariyer yapmaya başlamıştır. Helfferich'in akademik yaşamı, 1899 yılında bir üniversiteye öğretim görevlisi olarak atanması ile başla-

7 Dallo, *Siyasî Tarih*, s. 58.; Frank McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, Cambridge University Press, 1995, p. 15.

8 J. M. Winter, "Some Aspects of the Demographic Consequences of the First World War in Britain", *Population Studies*, Vol. 30, No. 3 (Nov. 1976), pp. 539-541.; Frank McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 18.

9 Thomas G. Fraser, "Germany and Indian Revolution (1914-18)", *Journal of Contemporary History*, Vol. 12, No. 2 (Apr. 1977), pp. 255-272; Savaşın doğasını değiştiren yine savaşın kendisi olmuş ve savaşta korkunç silahlar ve çok etkili olan mayınlar kullanılmıştır. Bkz. Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan silah teknolojisi için bkz. (A. V. Rajwade, "Origins of First World War: A Story with Contemporary Relevance", *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 51 (Dec. 22-28, 2001), pp. 4696).

miştir. Bu tarihten iki yıl sonra da profesör olmuştur. Aynı yıl sömürge işleri ile ilgili olarak dönemin hükümetinin Dışişleri Bakanlığı'nda da görev yapmıştır. Dr. Helfferich, okuyucu ile buluşturduğu *Para* (Das Geld) adlı çalışmasını 1903 yılında yayınlamıştır. 1908-1915 yılları arasında Helfferich, Deutsche Bank yönetim kurulunda görev yapmıştır. Almanya'da önde gelen mali finans otoriteleri arasında kabul edilen imparatorluk Hazine Sekreterliği Ofisi'ne 16 Ocak 1914 tarihinde daha henüz 43 yaşında olan Dr. Helfferich'in atanması, Almanya genelinde memnuniyet ile karşılanmıştır. Bu dönemde Alman gazeteleri Dr. Helfferich'in atanmasının bürokratik sistemin sonucu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Dr. Helfferich, ülkenin hazineden sorumlu bakanlık görevine atandığı dönemde profesör ünvanı ile Deutsche Bank ve Wirklicher Legationsrat Müdürlüğü (Elçilik Asıl Üyeliği) uhdesinde olmak üzere Federal Konsey ve Parlamento'da görev almıştır. En önemli görevi de 1915 parlamento bütçesini hazırlamak olmuştur.¹⁰

Dr. Helfferich, 1916 yılının Mayıs ayında İçişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı makamlarında bulunmuştur. Dr. Helfferich, 1918 yılının Kasım ayında Almanya'nın askeri yenilgisinden sonra, Weimar Hükümeti'nin kuruluşuna karşı çalışmalarda yer almak suretiyle politikada aktif rol üstlenmiştir. Dr. Helfferich'in siyasi yaşamında özellikle ön plana çıkan dönem, savaş sonrası Weimar Hükümeti'ne karşı, lideri olduğu Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) vasıtasıyla sıkı bir muhalefet süreci olmuştur. Dr. Helfferich, 1924 yılının Nisan ayında İsviçre'de Bellinzona'da bir tren kazasında hayatını kaybetmiştir.¹¹

Dr. Helfferich'in Eserinin Birinci Dünya Savaşı Araştırmaları Açısından Önemi

Dr. Helfferich'in Birinci Dünya Savaşı öncesinde mevcut dünya dengelerini esas almak suretiyle yaptığı analizleri "*Büyük Savaşın Başlangıcı*" başlığıyla Berlin'de yayınlanmıştır. "*Uygarlığın Yüksek Huzurunda Almanya'nın Durumu*" başlığı altında ise, yeniden 26 Ocak 1915 tarihinde Norddeutsche Allgemeine Zeitung'un yarı resmi bir tercümesi olmak üzere *New York Times*'de Fatherland Şirketi tarafından 1915 yılı içinde 46 sayfa olmak üzere Broadway'de basılmıştır.¹²

Dr. Helfferich'in kaleme aldığı eser, Reşid Safvet Atabinen¹³ tarafından da "*Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*" başlığı altında 1915 (1331) yılında, yazarın verdiği hak ve salahiyet üzerine Türkçeye çevrilmiş ve *Turan Gazetesi*'nde tefrika sure-

10 Karl Theodor Helfferich, *Gemany's Case In The Supreme Court of Civilization*, (Tran.: The Fatherland Corporation), Broadway 1915, s. 4.

11 Dr. Helfferich'in özgeçmişi için bkz. "Karl Theodor Helfferich", *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1997.; Helfferich, *Gemany's Case ...*, p. 4.

12 Helfferich, *Gemany's Case ...*, s. 4.

13 Reşid Safvet Atabinen (1884-1965) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bkz. Ahmet Altıntaş-Feyza Şahin Kurnaz, "Reşid Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 42 (2007), s. 9-36.; Reşid Safvet Atabinen'in "*Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*" başlığı altında yaptığı tercümesinin evvelinde yaptığı çevirileri için bkz. (Karl Helfferich, *Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*, (Çev.: Reşid Safvet Atabinen), Fratelli Hayim Matbaası, 1915).

tinde yayınlanmıştır¹⁴. Eser, daha sonra aynı yıl içinde Fratelli Hayim Matbaası tarafından 90 sayfa olarak basılmıştır. Ayrıca eserin kitap şeklinde basılmasından elde edilen gelir eserin mütercimi Reşid Safvet tarafından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bırakılmıştır.

Dr. Helfferich "Büyük Savaş'ın Başlangıcı" adlı çalışmasıyla, daha evvel propaganda maksatlı büyük savaş öncesi hazırlanmış olan Beyaz, Sarı, Turuncu ve Mavi Raporları esas almak üzere savaşın başlatılmasında etkili olan faktörleri ortaya koymuştur.

Dr. Helfferich'in savaşın nedenlerine ilişkin değerlendirmelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Japonya mağlubiyetinden hemen sonrasında Rusya, Osmanlı coğrafyası üzerine yoğunlaşmıştır. Anadolu'da, Balkanlar'da ve özellikle Makedonya'da yaşanan karışıklıkların -ayrıca Yunan, Bulgar, Sırp ittifakının- ardında Rusya'nın izlediği politikanın etkisi göz ardı edilemez. Balkan Savaşlarının patlak vermesinde öne çıkan, "Rusya'nın, Sırbistan'ı Avrupa'nın göbeğinde tehditkâr bir Rus kuvveti olarak saklamak için dünyayı ateşe vermekten çekinmediği" şeklindeki Dr. Helfferich ifadeleri bu yaşananları desteklemeye yöneliktir.
2. Yalnızlık siyasetinden kurtulmak isteyen Fransa ise Rusya güdümüne girmiştir.
3. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, İngiltere'nin Avrupa'nın büyük devletlerini ittifaklar kurdurmak suretiyle karşı karşıya getirmesi diğer bir nedendir.

Dr. Helfferich, ulaştığı bu neticeyi belgelendirmek suretiyle, "hakikatlerin bu gün bilinmesinin yarın öğrenilmesinden daha faydalı olacağına" inanmaktadır. Bu ifadeleri destekler nitelikte, eserin yayın tarihi üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen, Osmanlı idaresi tarafından tercüme edilmesi ve ayrıca benzer pek çok eserin de tercüme edilerek savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği sırada yayınlanmış olması ciddi ve faal davranıldığını göstermektedir. Ayrıca savaşın ardından uzun bir süre sonra da 1961 yılında Fritz Fischer tarafından kaleme alınmış olan *Griff nach der Weltmacht* (Dünya İktidarına Talip Olmak) adlı eserinde benzer şekilde Birinci Dünya Savaşı'na dair Almanya'nın durumu ve tutumu tartışma konusu haline getirilmiştir.¹⁵

Reşid Safvet Atabinen'in çevirisinin ön sözünü kaleme alan dönemin İçişleri ve Maliye Bakanı Talat Bey'in kitaba dair, "Almanya Maliye Nazırı Doktor Karl Harfferich'nin eser-i mükemmelini dikkatle okuyupta, müellif-i muhteremin umur-u maliyedeki kudret-i müsellemesine inzimam eden deha-yı siyasiyesine hayran olmamak kabil

14 Helfferich, *Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*, s. 2-3.

15 Ayrıntılı bilgi için bkz. Aaron Gillette, "Why Did They Fight the Great War? A Multi-Level Class Analysis of the Causes of the First World War", *The History Teacher*, Vol. 40, No. 1 (Nov. 2006), pp. 45-58.; Annika Mombaurer, "The Fischer Controversy, Documents and the 'Truth' About the Origins of the First World War", *Journal of Contemporary History*, Vol.: 48, No: 2, pp. 397-417.

değildir.¹⁶ ifadelerine yer vermesi, Osmanlı-Alman müttefikliğinin vardığı noktalar açısından da ipuçları vermektedir.

Bahsi geçen çalışma; “Kundakçılar” (s. 6-9), “Rus Seferberliği” (s. 9-10), “Alman Hazırlıkları” (s. 10-13), “Kayzerin Telgrafı” (s. 14-15), “Rus Partisi'nin Savaş Suçları” (s. 15-19), “Suç Ortakları” (s. 19-20), “Fransız Genelgesi” (s. 20-22), “Fransa” (s. 22-25), “İngiltere” (s. 25-27), “Grey’in Aceleciliği” (s. 27-31), “Savaş İçin Ölüme Yönelmek” (s. 31-33), “Sir Edward Grey’e Yönelik Eleştiriler” (s. 33-35), “Savaş Arifesinde” (s. 37-40), “İngiltere ve Belçika” (s. 40-45), “Müttefiklerin Sorumluluğu” (s. 45-46) başlıkları altında verilen bilgilerden oluşmaktadır.

Dr. Helfferich'in Birinci Dünya Savaşı'nın Sebeplerine Dair Değerlendirmeleri

Dr. Helfferich, savaşın başlaması öncesindeki diplomatik ilişkilerin¹⁷ belli bir ölçüde gerginleşmesine neden olan ve daha çok propaganda maksatlı hazırlanmış olduğuna değindiği çalışmalara ilişkin şu tespiti yer vermektedir:

“İngiltere, Rusya ve Fransa Hükümetleri, Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki günlerde kaleme alınmış diplomatik yazışmaları bütünüyle yayımlamış olmalarına rağmen, kendi halkları ve tüm uygar dünyanın gözünde, bir kanıt olabilecek mahiyette Almanya'yı en büyük kan dökücü olarak suçladılar. Bunu ispat etmeye çalışan İngiltere “Mavi Kitap”, Rusya “Turuncu Kitap” ve Fransa “Sarı Kitap” yayınladı.”¹⁸

Dr. Helfferich, Fransa'nın “Sarı Kitabı”nda yayınlanan bazı dokümanların uydurma olduğuna da işaret etmektedir¹⁹. Ayrıca bu yayınların ciddi karşılaştır-

16 Helfferich, *Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*, s. 4.

17 Avrupa diplomasisinin bu devresi için bkz. Isabella M. Massey, “The Diplomatic Origins of First World War”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 25, No. 2 (Apr. 1949), pp. 182-191.; Luigi Albertini, *The Origins of First World War of 1914 (European Relations from the Congress of Berlin to the Eve of the Sarajevo Murder)*, (Trans. and ed.: Isabella M. Massey), Oxford University Press, 1952.; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der yay., 7. Baskı, İstanbul 2008, s. 562-565.; Laurance Evans, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)*, (Çev.: T. Alaya, N. Uğurlu, Ö. Uğurlu), Örgün Yay., 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 7-17.; Hans-Lukas Kieser, *İskalanmış Barış Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938*, (Çev.: Atilla Dirim), İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 460-507.; Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Emel Yay., 4. Baskı, Ankara 1977, s. 427-432.; David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, (Çev.: Mehmet Harmancı), Yeni Bin Yıl Yay., İstanbul 2000, s. 32-35.; W. Mommsen, “Domestic Factors in German Foreign Policy Before The First World War”, *Central European History*, Vol. 6 (1973).

18 Helfferich, *Germany's Case ...*, s. 5.

19 Dr. Helfferich, tutarsızlık olarak değerlendirdiği gelişmeleri şu ifadeleri ile özetlemektedir: “Böylece ‘Sarı Kitap’ın ilk bölümünde, Avertissements başlığı altında, Mart 1913'den başlamak üzere belgelerin bir dizisi, Almanya’da giderek büyüyen bir savaş istekliliğini kanıtlamak için tasarlanmıştır. Bunların arasında 30 Temmuz 1913 tarihli beş numara olarak oluşturulan, Fransa Hariciye Nezareti'nin bir notunda şu ifade edilmişti: (‘Mösyö Von Kiderlen, Almanya’da geçen kişi, en nefret edilen adamı idi. Şimdi yalnız sevimsiz olmaya başlıyor, çünkü intikamını almakta geri kalmayacağını hissettiriyor. Buna göre, 1913 Temmuzunda, kendisinde bu inkıtam hissiyatının uyandırdığı ifade edilen, Devlet Bakanı Von Kiderlen, Aralık 1912 yılında öldüğü gerçeği, ‘Sarı Kitap’ belgesinin yetkilisi olan Fransa Hariciye Nezareti (Quai d’Orsay) makamlarınca anlayamadı. İngiliz ‘Mavi Kitabı’na göre, Fransa’nın Londra Büyükelçisi M. Paul Cambon tarafından 30 Temmuz 1914 tarihinde, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na sunulmuş olan Alsace-Lorraine sınırında Alman askeri hazırlıklarının gerçekleştirildiğine değinen (Mavi Kitap, No. 105, Ek. 3)’da

malı bir araştırma yapılmasının zorunluluğuna da değinmiştir.

Dr. Helfferich, eseri kaleme almaktaki amacının bahsi geçen kanıtlardan hareketle, "Üçlü Müttefik Kuvvetler" tarafından sunulan deliller vasıtasıyla, savaş esnasında yaşanan bu önemli gelişmeleri sadece dünyaya sunmaktan ibaret olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, savaşın patlak vermesinde doğrudan etki eden adımları saptamaya yönelik teşebbüsten başka bir şey olmadığını da eklemiştir.

Rus Askeri Hazırlığı

Dr. Helfferich, çalışmasının "Kundakçılar" (s. 6-10) adlı kısmında; felaketin sebebinin, "31 Temmuz sabahının erken saatlerinde Çar'ın emriyle Rus Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin genel seferberliği ile Rusya'nın bu karardan vazgeçmesi hakkında Almanya tarafından yapılan teklifin Ruslar tarafından reddi" olduğunu belirtmiştir.²⁰

Dr. Helfferich'e göre, Rus yönetimince genel seferberliğin emredilmesi gerçeği²¹, Almanya ile savaşı kaçınılmaz hale getirecektir. Resmi ve gayri resmi yollar ile bir Rus seferberliğinin aynı şekilde bir Alman seferberliğine ve bir savaşa yol açacağı, zamanında Rus Hükümetine bildirilmiştir²². Esas itibarıyla bir "genel Rus seferberliği"nin kendi kuvvetlerine zamanın iyi değerlendirilmesi sayesinde daha ciddi bir üstünlüğü sağlayacağı görmezden gelinemezdi. Dr. Helfferich'e göre, bu türden engellemeler sebebiyle karşılıklı seferberlik hazırlığı meselesinin ve devletlerin birbirlerine yönelik tehditkâr tavırda olmaları durumunun, Almanya'yı memnun etmesi mümkün değildir.²³

*bir notada da benzer bir talihsizlik meydana gelmiş. Tarih olarak, 30 Temmuz'a denk düşmesi, bu tarihten itibaren ve hatta önceki günlerde, Alman birliklerinin zaten sınıra yaklaşmış oldukları ve hatta bazı devriye bölükleri tarafından sınırın diğer tarafına geçildiği fikrini uyandırmaktan ibarettir. Mavi Kitap'ın üçüncü baskısında bahsi geçen nota şu şekilde başlar: Alman ordusunun ileri karakolları sınır üzerinde bulunuyor, dün iki kez Alman devriyeleri bizim topraklarımıza geçtiler. 30 Temmuz tarihli bir notada işaret edilen "Dün" ibaresi ancak bunun 29 Temmuz olması demektir. Hâlbuki Temmuz 29 Çarşamba'dır. Hâlbuki "Mavi Kitap"ın ilk baskısında, "Dün Cuma" (hier, vendredi) ifadesi vardır. Cuma kelimesinin özellikle çıkarılması, bu tutarsızlığın fark edilmesinden ileri gelmektedir. Çünkü 29 Temmuz Çarşamba'dır. Buna göre görünüşte 30 Temmuz tarihini taşıyan bu hatanın ancak 1 Ağustos Pazar günü olması gerekir. Bu nedenle hududun ne 29 ne de 31 Temmuz'da geçilmemiş olduğu gerçeği ortaya koymaktan uzaktır." Bkz. Helfferich, *Germany's Case ...*, s. 5-6.*

20 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 6.; 31 Temmuz tarihi, aynı zamanda Rusya'nın askeri hazırlıklarının sonlandırılması yönünde ultiatomun verildiği dönemdir. Bkz. McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 17.

21 Krizin patlak vermesinde Rus seferberliğinin tesirleri hakkında bkz. L. F. C. Turner, "The Russian Mobilisation in 1914", *Journal of Contemporary History*, Vol. 3 (1968).

22 Alman "Beyaz Kitabı"na göre, St. Petersburg'da Alman Büyükelçisi 26 Temmuz'da Rus Hükümeti'ne iletilmek üzere, teslim edilen tebligatta: "Rusya'nın bir parçası üzerinde askeri hazırlıkları, bizi de, ordunun seferberliği için gerekli olan benzer önlemler almaya mecbur bırakacaktır. Hâlbuki seferberlik savaş demektir." Bkz. Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 6.; Temmuz ayında yaşanan kriz boyunca Rusya Çarlığı'nın takip ettiği dış siyaset hakkında bkz. (K. Neilson, "Russia", *Decisions of War 1914*, (Ed.: M. Wilson), London 1995.

23 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 7.

Görüş

Akademik
Bakış

7

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

Bu durumun, Rusya'nın müttefikleri tarafından kabul görmesi dikkat çekicidir. İngiltere'nin Petersburg Büyükelçisi G. Buchanan'ın 25 Temmuz'daki raporu bu doğrultuda dikkat çekicidir. Buchanan, Rus Dışişleri Bakanı Sasonoff ile gerçekleştirdiği görüşmesi hakkındaki raporunda özetle şu ifadelerle yer vermektedir: “*Rusya Dışişleri Bakanı'na ihtiyatlı davranmak için hiçbir tavsiyeden geri kalmadım, hatta Rusya genel seferberliği halinde Almanya'nın yalnız seferberlik ile yetinmeyeceğine veya Rusya'ya kendi seferberliğini tatbik etmesine fırsat tanımayacağına dikkat çektim, derhal savaş açabileceğini haber verdim.*”²⁴

Dikkat edileceği üzere, Dr. Helfferich gelişmelerin bu şekilde bir seyir takip ettiği sırada, seferberliğin ağır neticelerine ve tehlikelerine dair Alman Kayzerinin 30 Temmuz'da, Rus yönetiminin dikkatini çekmeye çalıştığına da işaret etmiştir.²⁵ İfadelerden de anlaşılacağı üzere, savaşın patlak vermesinde doğrudan etkili olan Rus genel seferberliğine neyin sebep teşkil ettiği sorusu ortaya çıkar. Dr. Helfferich, 30 Temmuz'da saat 13.20'de Çar tarafından Alman İmparatoruna çekilen telgrafa gönderme yapmak suretiyle Rus idaresinin yaklaşan bir genel seferberlikten hiçbir şekilde bahsetmeyerek yalnız Avusturya-Macaristan'a karşı alınan tedbirlere temas ettiğine vurgu yapmaktadır: “*Şimdi yürürlüğe konulan askeri tedbirler Avusturya-Macaristan'ın hazırlıklarına karşı savunma gibi sebeplerden dolayı, zaten beş gün öncesinden karar verilmiştir.*”²⁶

Bu telgrafın ardından aynı tarihte Çarlık yönetimince, saat 14.00'da, Rus birliklerinin tümüne genel seferberlik emrinin verildiği ve bundan geri adım atılmayacağı bildirilmiştir: “*Avusturya-Macaristan seferberliği nedeniyle icra edilmesi gerekli görülen askeri hazırlıklarımızı teknik nedenlerden dolayı durdurmak mümkün değildir.*”²⁷

Dikkat edileceği üzere, telgrafta “*askeri hazırlıklarımız*” ifadesinden kastedilen genel bir seferberlik ise, Rus idaresinin, bu durumda yalnızca Avusturya-Macaristan'ın askeri önlemlerini belirleyici gerekçe olarak değerlendirmesi iddia edebilir.

Aynı tarihte Petersburg'da İngiliz Büyükelçisi Sir Edward Grey, Avusturya-Macaristan'ın büyük güçlerin aracılığıyla dikkate almaksızın seferberliğin deva-

24 McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 20.

25 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 7.

26 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 7.; McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 17: Gerek Rus gerekse Almanya'nın seferberlik hazırlıklarına dair dikkati çeken önemli bir ayrıntı da Fransa Büyükelçisi'nin 31 Temmuz'da Petersburg'da kendi hükümetine gönderdiği rapordur. Raporda; Rus yönetiminin, kısa bir süre içinde aldığı seferberlik kararına dair değerlendirme yapılmıştır: “*Avusturya'nın genel seferberliği nedeniyle, Almanya tarafından gizlice alınan seferberlik önlemlerine karşılık, Rusya'nın genel bir seferberlik emri altı günde verilmiştir.*” Bkz. Sarı Kitap, No. 118 naklen; Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 8-9.

27 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 8.; Temmuz ayında yaşanan kriz boyunca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun takip ettiği dış siyaset hakkında bkz. (N. Stone, “Hungary and The Crisis of 1914”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 1(1966).

mı hususunda kararlı olduğunu ve ordularını yalnız Sırbistan'a değil Rusya'ya karşı da sevk ettiğine gönderme yapmaktadır.²⁸

Rus seferberliğinin gerekçelerine ilişkin gerek Çar'ın Alman İmparatoruna çektiği telgraf gerekse İngiliz ve Fransız elçilerinin raporlarına işaret eden Dr. Helfferich, Avusturya-Macaristan'ın "sözde Rusya'ya karşı koruma sağlamak amacıyla yaptığı askeri hazırlıklarına karşı" 29 Temmuz'da Fransa'nın Petersburg Büyükelçisi'nin raporuna gönderme yapmıştır. Ayrıca, on üç Rus kolordusunun hazır hale getirilmiş olması girişilen kapsamlı seferberlik hazırlığının da adeta habercisidir. Odessa, Kiev, Moskova ve Kazan bölgelerinde girişilen seferberliğin, bir gün önce Avusturya-Macaristan tarafından Sırbistan'a karşı ilan edilen harp ilanına karşı hazır hale getirilmiş olması da dikkat çekmektedir. Bu esnada Rus hazırlıklarından duyulan kaygı da Berlin'deki Rus Büyükelçisi aracılığıyla, Alman Hükümeti'ne de duyurulmuştur.²⁹

Fakat gerçekte Rus genel seferberliği yapıldığı sırada Avusturya-Macaristan sadece sekiz kolordu seferber etmiştir. Belgelerde iddia edilenin aksine, Petersburg'daki Fransız Büyükelçisi'nin 31 Temmuz tarihli raporundaki ifadesine rağmen Rus genel seferberliği yapıldığı zaman Avusturya-Macaristan'da herhangi bir genel seferberlik emri henüz verilmemiştir.³⁰ Böyle bir emrin daha çok 31 Temmuz'da Rus genel seferberliğine bir yanıt olarak verilmiş olduğu düşünülebilir.

29 Temmuz'da ise Avusturya-Macaristan'ın sekiz kolordusuna karşı, Rusya on üç kolordu seferber ederek ciddi bir üstünlük sağlamıştır.³¹ Ayrıca Dr. Helfferich, 29 Temmuz sonrasında Tuna Hükümdarlığı'nın bir parçası üzerinde, Rusya'nın kısmi bir seferberlikten, savaşı kaçınılmaz kılan genel bir seferberliğe geçmesini haklı kılacak hiçbir teşebbüste bulunulmadığına gönderme yapmıştır. Dr. Helfferich, Rus Dışişleri Bakanı'nın, bu kritik zamanda her gün defalarca, Alman Büyükelçisini kabul ederek, kendisiyle görüştüğünü ifade etmiştir.³²

Alman Askeri Hazırlığı

Rus yönetiminin ve Çar'ın, Alman İmparatoruna gönderdiği telgraflarında veya görüşmeleri esnasında, Almanya'nın askeri tedbirleri üzerinden, Rus

28 Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, s. 563.

29 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 8.; Alman Genelkurmay Başkanı Kont Helmuth von Moltke'nin 29 Temmuz 1914 tarihinde Bethmann Hollweg'e gönderdiği metin için bkz. McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 20.

30 Rusya'nın genel seferberliğine, Avusturya seferberliğinin neden olduğuna dair Ruslar tarafından hiçbir yerde rastlanmamış olan bu yanlış fikre, Fransızların "Sarı Kitabı"nda sık sık rastlanmaktadır. Bkz. (Mark Hewitson, *Germany and the Causes of the First World War*, Oxford: Berg, 2004, s 97-98.

31 29 Temmuz'da Sazonof, "Rus askeri hazırlıklarına, bir taraftan Avusturya'nın inatçı bir uyumsuzluk tutumunu içine girmesi, diğer taraftan da sekiz Avusturya-Macaristan kolordusunun önceden hazır hale getirilmesinin sebep olduğuna" işaret etmiştir. Bkz. Sarı Kitap, No. 100 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 9.

32 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 9.

Hükümeti'nin askeri tedbirler almak yönünde bir imada bulunduğuna dair bilgi yoktur. Dr. Helfferich, bu yönde Rus yönetiminin genel seferberliğini haklı çıkarmak için şöyle bir strateji takip ettiğine değinmektedir:

"29 Temmuz'da Rus Genelkurmay Başkanı, Alman Askeri Ataşesine şeref sözü vererek, Rus askeri tedbirlerinin Almanya'ya karşı olmayıp doğrudan Avusturya-Macaristan'a yönlendirilmiş olduğunu ortaya koymuştur. Eğer Rusya, Almanya'nın aldığı askeri tedbirlerden rahatsızlık duysaydı, Rus Genelkurmay Başkanı bir namus sözü verebilir miydi?" ...Rus Genelkurmay Başkanı şerefi üzerine verdiği söz sebebiyle en acil şekilde gelişmeler hakkında, Rus genel seferberlik emri verilmeden, açıklamada bulunması gerekirdi. Fakat bütün bu gelişmelerin hiçbiri yaşanmadı. Rusya, müttefik kuvvetlere karşı sadece kendi genel seferberliğini haklı çıkarmak için gerekçenin Almanya'nın hazırlıkları olduğunu iddia etmiştir. Ama bu iddiaya karşılık ne Alman İmparatorundan ne Alman Büyükelçisinden ne de ateşemiliterden hiçbir açıklama yapılmamıştır. İddia edildiği üzere, Almanya'nın hazırlıklarına dair bir şikâyet işitilmediği gibi bu konuda Almanya'ya kendisinin rahat olmasını temin etmeye yönelik söz dahi verilmiştir."³³

Eserde; "Güçlerin Müdahalesinin Avusturya-Macaristan Tarafından Reddedildiğine Dair" başlığı altında, 29 Temmuz'da Sir Edward Grey tarafından teklif edilen arabuluculuk önerisinin gündeme geldiği ve Avusturya-Macaristan'ın işgali altında olan Belgrat ve Sırp topraklarından çekilmesi halinde büyük güçlerce Sırbistan üzerine baskı yapılacağı belirtilmektedir. Bu doğrultuda, Avusturya-Macaristan yönetiminin de destekleneceği belirtilmiştir. Bu nedenle Avusturya-Macaristan ordusunun işgali sonlandırması ve ordu birliklerini tahliye etmesine dair Sir Edward Grey'in teklifi, 30 Temmuz'da Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi'ne iletilmiştir. Bu teklife ilaveten şu ekleme yapılmıştır: "Bu durumun olası bir rahatlamaya katkı sağlayacağını dün telkin ettim ve şayet bu kabul edilirse, her tarafta askeri hazırlıkların askıya alınmasının ciddiyetle kabul edileceğini umut ediyorum."³⁴

Teklif, Almanya tarafından da Avusturya-Macaristan Hükümeti'ne tebliğ ve tavsiye edilmiştir. Benzer şekilde İngiliz ve Fransız elçileri de Rus Hükümeti'ne aynı teşebbüste bulunmuşlardır. Fakat bu öneri daha henüz Avusturya-Macaristan tarafından yanıtlanmadan Rus genel seferberliği gerçekleştirilmiştir.³⁵ Bu açıdan değerlendirildiğinde Rus seferberliğine, Avusturya-Macaristan'ın ret cevabının sebep olduğunu düşünmek İngiliz ve Fransız belgelerinden ortaya çıkan gerçeklerden de hareketle örtüşmemektedir. Fakat Dr. Helfferich'e göre; Rus Büyükelçisi, Rusya tarafından alınan askeri önlemlerin sırf Avusturya-Macaristan'ın hazırlıklarına karşı korunmak için olup Sırp sorununun çözümünde söz sahibi olan Çar'ın niyetini açığa kavuşturmaktan baş-

33 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 11.

34 Mavi Kitap, No. 103 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 11.;

35 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 12.

ka bir amaca sahip olmadığını açıklamıştır.³⁶ Kont Berchtold'un, Galiçya'daki Avusturya-Macaristan hazırlıklarına ilişkin açıklaması da, aynı şekilde herhangi bir saldırı niyeti taşınmadığı yönündedir.³⁷ Anlaşılacağı üzere, başlangıç itibarıyla her iki tarafın aldıkları önlemlerin düşmanca adım olarak yorumlanmaması gerektiği doğrudur. Fransa Büyükelçisi raporuna şu suretle devam etmektedir:

*"Avusturya-Sırp anlaşmazlığı ile ilgili olarak, bu diplomatik görüşmelerine 'pour-parlers' M. Sazonof ve Kont Szapary arasında St. Petersburg'da devam edileceği kararlaştırılmıştır. Onların görüşmelerinin kesintiye uğraması bir yanlış anlaşılma nedeniyle. Kont Berchtold, Rus Dışişleri Bakanının muhatabından Avusturya ultimatoma şartlarını değiştirmeyi, sağlayan yetkiler verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle, şu an için Sir Edward Grey'in doğrudan alakalı olmayan dört devlet tarafından üstlenilmesini istediği durumun incelenmesi, doğrudan ilgili olan iki taraf hükümeti arasında sınırlandırılacaktır. Benimle birlikte bulunan İngiltere Büyükelçisi, Londra Dışişleri Bakanının bu yeni önerisini bütünüyle onaylayacağını Schebeko'ya söyledi."*³⁸

Esasında krizin şiddetini gidermek için Avusturya-Macaristan üzerinde belirleyici olan bu uyumun nedeninin, 28 Temmuz'da Alman İmparatoru'nun Çar'a gönderdiği bir telgraftan anlaşılacağını Dr. Helfferich şu ifadeleri ile dile getirmiştir: *"Uzun zamandan beri aramızda yerleşen sağlam bir bağ ve samimi dostluğu hatırlayınca, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında açık ve tatmin edici bir birlikteliğin zeminini hazırlamak için bütün gücümü harcadığıma inanıyorum"*³⁹

Bu sırada yaşananlara ilişkin Edward Grey, Rusya ve Avusturya-Macaristan arasındaki görüşmelerin yeniden başlamasını büyük memnuniyetle karşıladığını da ifade etmiştir. Fakat Dr. Helfferich, Rusya'nın, Avusturya-Macaristan üzerinde belirleyici imtiyaz tutumunun bir izine dahi rastlanmadığını ve Avusturya-Macaristan adına bir ayrıcalıkla ilgili, Rusya Hükümeti tarafından savaşı kaçınılmaz kılan genel bir seferberlikle cevaplandırıldığına dair, hiçbir belirtiye rastlanmadığına da işaret etmektedir.⁴⁰

31 Temmuz'da Almanya'nın Paris Büyükelçisi, Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Viviani ile görüşmüş ve Rusya'nın genel seferberliğine karşı Almanya'nın mecbur olduğunu Fransa yönetimine bildirmiştir.⁴¹ Ayrıca 31 Temmuz akşamı, İngiltere'nin Paris Büyükelçisi de, meslektaşı Iswolsky'nin Rus genel seferberliğinden hiçbir şekilde haberdar edilmediğini Dışişleri Bakanlığına rapor etmiştir.⁴²

36 Massey, "The Diplomatic Origins of First World War", p. 183.

37 McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 21.

38 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 13.

39 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 14.

40 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 15.

41 Viviani'nin cevabında; *"Rus Kara ve Donanmasının Genel Seferberliğinden hiçbir şekilde haberdar olmadığını"* iddia etmiştir. Bkz. Sarı Kitap, No. 117 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 15.

42 Mavi Kitap, No. 117 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 16.

Dr. Helfferich durumun giderek felakete yol açacağını şu ifadeleri ile özetlemiştir:

“...O döneme kadar Rusya'ya seferberlik emrini geri almak için 1 Ağustos'un öğle vaktine kadar on iki saatlik bir süre vermesine rağmen, Rusya, Alman Büyükelçisi'ne cevap dahi vermediği gibi felaketi bertaraf etmek üzere ne olursa olsun bir üçüncü tarafın aracı olması için hiçbir girişimde bulunmadı, ancak, diğer taraftan, 1 Ağustos'u 2 Ağustos'a bağlayan gecede Prusya sınırı üzerinde üç noktada cephe açılmıştır.”⁴³

Dr. Helfferich, Fransa'nın yayınladığı tamimde, Avusturya-Macaristan'ın barış için gereken koşulları ortaya koymuş olmasının, Almanya'nın etkisiyle olduğuna vurgu yapıldığını belirtmekle birlikte durumun muhataplarına da bu sayede duyurulduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁴ Savaşın hemen başındaki süreçte yoğunlaşan gerilim üzerine⁴⁵ İngiltere ise özetle şöyle bir teklif getirmiştir:⁴⁶

1. Sınır bölgesinde Belgrad ve Sırp topraklarını da aldıktan sonra, Avusturya'ya daha fazla ilerlememeyi vaat etmek.⁴⁷
2. Büyük güçler de Avusturya'yı sakinleştirmek için Sırbistan'ın yeterli düzenlemeler yapmasına çaba göstermelidirler.⁴⁸

Bloklar Arasında Gerginliğin Tırmanışı

Eserin 19-30. sayfaları savaşın patlak vermesine katkı sağlayan yönetimleri “suç ortakları” başlığı altında sırasıyla Fransız ve İngiliz yönetimlerinin tesirleri hasredilmiştir.

Dr. Helfferich, Avusturya-Macaristan Hükümeti ile müttefik olmalarının da sağladığı siyasi atmosferin de nedeniyle hükümetin beyanının yerinde olduğuna işaret etmektedir. Fakat hükümetin bu teşebbüslerine dair İngiltere'nin teklifinde bir kayda rastlanmadığına, aksine Avusturya-Macaristan yönetiminin memnuniyetinin sağlanmasından sonra, Sırbistan'ın işgal ettiği araziye tahliye etmesine “...Avusturya memnun iken tabii ki işgal edilen topraklar tahliye olacaktır.”

43 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 16.

44 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 17.; Ayrıca, Fransız Dışişleri Bakanı, 4 Ağustos'ta Temsilciler Meclisi'nde ileri sürdüğü notayı kabul etmiştir. 24 Temmuz'dan 31 Temmuz'a değin Rus Genel Seferberliği bahanesiyle Almanya'nın verdiği ultimato tarihine kadar barışın muhafazası için Üçlü İtilaf Devletleri'nin uzlaşmacı çabalarında herhangi bir olumlu eyleme dahil olmadığını açıklamıştır. Bkz. Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 18.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1914-1995)*, s 137.

45 Temmuz ayında yaşanan kriz boyunca İngiltere'nin takip ettiği dış siyaset hakkında bkz. (H. Butterfield, “Sir Edward Grey in July 1914”, *Irish Historical Studies*, Vol. 14 (1965-1966).

46 Bkz. Mavi Kitap, No.103 naklen Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 18.

47 Edward Grey bu şartı kabul etmemiştir ve Avusturya-Macaristan Hükümeti'nin Sırbistan olan ihtilafının bir Avrupa meselesi olarak çözümlenmesine izin vermeyi reddetmiştir. Bkz. Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 18.

48 Avusturya-Macaristan idaresi, Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan Hükümeti'ne dair duyduğu memnuniyeti büyük güçlerin değerlendirebileceğini iddia etmiştir. Bkz. Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 18.

Geri

şeklindeki ifadelerinden hareketle bir gönderme yapmaktadır.⁴⁹ Ayrıca, Edward Grey kendi teklifinin kabul olması halinde askeri hazırlıkların herkes tarafından durdurulacağını da ifade etmiştir. Fakat Rusya, bahsi geçen İngiliz teklifini ne Almanya'nın ultiimatından evvel ne de sonra kabul etmiştir. İngiltere'nin bu beyanlarına rağmen İtilaf bloku arasındaki görüş ayrılığı dikkat çekmektedir.

İngiltere'nin atağına rağmen, bu tarihte Rus Dışişleri Bakanı teklif üzerinde görüşmelere başlama konusunda herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Sazonof, 31 Temmuz'da İngiliz Büyükelçisi'ne açıkça, "...başlamış olan askeri hazırlıkların durdurulmasının düşünülmeyeceğini..." bildirmiştir.⁵⁰ Bununla birlikte Dr. Helfferich, savaşın patlak vermesinde en önemli etkenin Rusya'nın gerek müttefiklerine gerekse bloğun diğer tarafına haber vermeksizin savaş hazırlığına girişmiş olması şeklinde göstermektedir.⁵¹

Dr. Helfferich, neticeleri bu denli dehşetli bir harbin patlak vermesinin Rus yönetimince "nefsi müdafaa suretiyle" açıklanamayacağına önemle vurgu yapmaktadır. Bu esnada eserde Rusya'nın hiçbir yönetim tarafından tehdit edilmediği de ifade edilmiştir. Yazarın yaptığı en önemli tespitlerden birisi ise; Avusturya-Macaristan yönetiminin, Sırbistan'ın tam bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tanıyacağına dair büyük güçlerin bir kısmına söz vermiş olmasına rağmen, bu nedenle Sırbistan'ın himaye edilmek istenmesinin de sebepler arasında değerlendirilemeyeceği şeklindedir.⁵²

Fransa'nın Politikası

Fransa yönetiminin özelinde ise⁵³, Dünya Savaşı'nın gerek başlamasında gerekse devamında önem arz ettiğini düşündüğü 25-26 Temmuz tarihli yazışmalara Dr. Helfferich önemle dikkat çekmektedir. 26 Temmuz'da Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bir genelgede şu ifadelere yer verilmektedir:

"Petersburg'dan haber aldığımızı göre, M. Sazonof, Sırbistan'a İngiliz arabuluculuğunu talep etmesini tavsiye etmiş. İmparatorun huzurunda 25 Temmuz'da toplanan Bakanlar Kurulunda lüzum hissedildiği anda Avusturya'ya karşı harekete geçmek üzere on üç kolordunun savaşa hazır hale getirilmesine karar verilmiştir. Nihayet bu seferberliğin mevki fazla olmakla birlikte Avusturya'nın silahla Sırbistan'ı tazyik etmesine ve seferberlik tarihini tayin etmek vazifesiyle Belgrad'ın işgali durumunda bile görüşmelere devam etmek

49 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 18.

50 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 19.

51 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 19.

52 "Avusturya-Macaristan tarafından gösterilen uzlaşma tavrından sonra Balkanlar'da Rus prestijinin devamlılığının sağlanması yolunda askeri girişimlerde bulunmasını haklı gösterecek bir bahane olmazdı. Bu nedenle, Rusya için savaşın patlak vermesi saf ve basit fırsat idi. Zorlayıcı sebepler olmaksızın, savaş kararını verdirecek hiçbir girişim yoktu. Harp Rusya'nın siyasi hedeflerine engel olan büyük güçlerin memnuniyeti için gayet müsait bir fırsat doğurmuştu." Bkz. Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 19-20.

53 Massey, "The Diplomatic Origins of First World War", p. 187-188.; Helfferich, *Germany's Case* , p. 20.

Görüş

Akademik
Bakış

13

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

yetkisi kendisine verilen Dışişleri Bakanının daha evvel tayin olunmasına dikkat edilmelidir. Bununla beraber, Rusya hükümetinin son durumu ciddiyet ve samimiyetten uzaktır.⁵⁴

Bu belgede bahsi geçen süreçte, Rus ve Fransız hükümetlerinin kendilerini dışa ılımlı bir vaziyette göstermeleri bakımından önemlidir. Bunun nedenini ise o tarihlerde daha henüz, Rus Hükümeti'nin, İngiltere ve Fransa'nın işbirliğinden emin olmamasına bağlamak mümkündür⁵⁵. Dr. Helfferich, Fransa Büyükelçiliği'nin nasıl bir vaziyet aldığı tam netlikte tespit etmenin zorluğunun Fransa kaynaklarında az sayıda kayda yer verilmiş olmasına bağlamaktadır. Bu kayıtlardan birisi olan Bukanon'un raporunda, Fransa'nın Rusya ile ittifakının gerektirdiği teminatı yerine getireceğini belirtmiştir. Bu raporda ayrıca, Rusya'nın saldırgan girişimi neticesinde bir harp yaşanması durumunda, Fransa'nın tarafsızlığını bozmak suretiyle Rusya'ya koşulsuz askeri destek sağlayacağı teminatı verilmiştir.⁵⁶

Esasında Fransız Hükümeti'nin kendini ikilem içinde bulduğu dikkat çekmektedir. Bu ikilemin, Dr. Helfferich'e göre sebeplerinden ilki, Rus Hükümeti'nde beliren güvensizlik korkusu ve Rusya-Fransa ilişkilerinde bir gevşeme ve Fransa'yı yalnız bırakma; ikincisi ise, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı bir savaşta Rusya ile tek başına kalma korkusudur. Avusturya-Macaristan notasının Sırbistan'a tesliminden sonra ise, Fransız kabinesinin gidişatını ılımlı bir yönde değiştirebilmek amacıyla, Paris'te Alman Büyükelçisi tarafından atılan acil adımlar, her zaman Fransa yönetimince itimsizlik ve şüphe ile değerlendirilmiştir. Fransa yönetimi bu girişimleri Fransa ile Rusya arasına nifak sokmak ümidiyle ileri sürüldüğü şeklinde değerlendirmiştir⁵⁷.

Fransa'nın Alman Hükümeti'ne dair hissiyatını ortaya koyması bakımından şu gelişme önemli bir ipucu vermektedir. Sırbistan'a Avusturya-Macaristan'ın ultiatom metni iletilmez, Paris'teki Almanya Büyükelçisi, Fransa Hükümeti'ne Alman Hükümetinin, Avusturya-Sırp uyuşmazlığını iki alakadar devlete ait hususi bir mesele olarak değerlendirmedini belirtmiştir.⁵⁸ Bu teşebbüs, hemen "Onai d'Orsay" ile samimi ilişkiler içerisinde olduğu bilinen "Echo de Paris" gazetesinin bir makalesine yayınlanmış ve Almanya

54 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 21.

55 Fransa Büyükelçiliği'nde bir görüşme esnasında; Mr. Sazanoff, Fransa ve Rusya ile dayanışma halinde hareket edeceğine dair İngiltere'den bir teminat talebinde bulunmuş; bu talebe gayet makul bir cevap olarak Bukanon şu yönde bir yanıt vermiştir: "Tabii ki majestelerinin hükümeti adına açıklama yapamazdım. Fakat şahsen, majestelerinin hükümetinden Fransa ve Rusya'ya askeri müdahalede desteklemek üzere herhangi bir dayanışma beyanı beklemek için hiçbir neden görmedim." Bkz. Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 22.

56 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 22.

57 Helfferich, *Germany's Case* ..., p. 22.

58 Almanya'nın desteğini sağlayan Avusturya-Macaristan Hükümeti, 23 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a sert bir ultiatom vermiştir. ultiatomda, özellikle suikast hadisesinin araştırılması bakımından birçok talepte bulunulmuştur. Bunlar arasında; Avusturya aleyhtarı olan subay ve Tiemurların Sırbistan ordu ve idaresinden azledilmesi, kovuşturmanın Avusturya ile birlikte yürütülmesi, alınan tedbirlerden Avusturya Hükümeti'ne derhal bilgi verilmesi gibi hususlar yer almaktadır. Bkz. (McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 16-17)

Büyükelçisi'nin açıklaması bu makalede "Alman tehditi" suretiyle açıklanmıştır.⁵⁹ Bu gelişmeler üzerine ise, Almanya Büyükelçisi 26 Temmuz'da, Fransa hükümeti nezdinde ısrarını tekrarlayarak, Fransa'nın bir barış hissiyatı içinde Petersburg'da teşebbüste bulunmasını talep etmiştir. Bu esnada; Avusturya-Macaristan'ın, Rusya'ya yönelik beyanatına göre, amacının Sırbistan'ın ülke bütünlüğüne tecavüz etmek olmayıp, maksatlarının öncelikle kendi ülkelerin emniyetini sağlamaktan ibaret olduğunu eklemiştir.⁶⁰ Bu önemli olayla ilgili Fransa Dışişleri Bakanı, yabancı konsolosluklara hitaben genel bir bildiriye, Herr von Schoen'un "Rusya'nın gözünde Fransa'yı uzlaşma arayışında olan bir durumda bırakmaya yönlendirmiş." olduğuna değinmiştir.⁶¹ Dr. Helfferich savaşın patlak verdiği döneme ilişkin müttefiklerin barış lehinde ciddi bir teşebbüste bulunmadıklarını ifade etmiştir. Dr. Helfferich yaşanan kritik günlerde Fransa diplomatlarının uğraşlarının amacı, herhangi bir arabuluculuk faaliyetine gayret etmekten ziyade, İngiltere'nin güvenini ve askeri desteğini kazanmak olduğunu belirtmektedir. Herhangi bir aracılık faaliyeti olmaksızın, İngiliz ittifakının koşulsuz olarak devamı, bu kritik günlerde Fransız diplomatların esas hedefleri olmuştur.⁶²

İngiltere'nin Girişimleri

Dr. Helfferich çalışmasının 25 - 37'nci sayfalar arasında İngiltere'nin savaşın başlamasına ilişkin tavrına ayırmıştır. Savaşın arifesinde Fransa ile İngiltere ilişkilerinin 1905 yılından itibaren yoğunluğunu artırdığını görmekteyiz. Bu süreç kaynaklarda "itilaf-ı cordiale" (İngiltere ve Fransa arasındaki dostluk) olarak resmi manada tanımlanmıştır. İngiltere Parlamentosu'nda, dış politikadan sorumlu bakanları, bu itilafın her iki ülke arasında bir dostluk mahiyeti taşıdığını açıkça beyan etmişlerdir. Fransa ile İngiltere arasında -Sırbistan hareketini tehdit edecek- zorunluluk arz eden hiçbir antlaşma yükümlülüğünün de bulunmadığını açıklamışlardır. Parlamantonun vereceği kararlara hiçbir surette önceden tecavüz edilmediğini beyan etmişlerdir.

Savaş öncesinde müttefikliğin arka planını ortaya koyması bakımından İngiltere Büyükelçisi Sir Edward Grey ve Fransa'nın Londra Büyükelçisi Paul Cambon arasında 22 Kasım 1912 tarihinde yaptıkları yazışma dikkat çekicidir. Paul Cambon'un metninin aynen verilmesini lüzumlu görüyoruz:

- 59 Massey, "The Diplomatic Origins of First World War", p. 188.; Sarı kitap, No:36 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 22.
- 60 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 23.
- 61 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 23.
- 62 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 24; Sazonof'un, Isvolsky'e 29 Temmuz tarihinde çektiği bir telgraf ise Fransa'nın tavrını özetle gözler önüne sermektedir: "Bizim müttefikimiz olarak Fransa'nın yardımına tam ve eksiksiz olarak güvenebileceğimiz hakkında Fransız Büyükelçisi'nin bana verdiği teminat için Fransız Hükümeti'ne samimi minnettarlığımı ifade etmek isterim...Mevcut koşullar altında bu beyanı bizim için son derece değerlidir." Anlaşılabacağı üzere, 29 Temmuz akşamı Fransa Rusya'ya açıkça ve koşulsuz olarak destek sağlayacağı teminatını vermiştir. Bkz. Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 24.

Gazi

Akademik
Bakış

15

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

Dışişleri Bakanlığı, 22 Kasım 1912

"Saygıdeğer Büyükelçi;

Son yıllarda zaman zaman Fransız ve İngiliz deniz ve kara kuvvetleri uzmanları ortak hareket etmişlerdir. Her zaman böyle bir istişare, silahlı güçleriyle birbirlerine yardımcı olsun ya da olmasın gelecekte herhangi bir zamanda Hükümetlerin özgürlüğünü kısıtlamayacakları hususunda anlaşılmıştır. Bu eğilim şu anda Fransız ve İngiliz filolarının eğilimleri- savaşa işbirliğine dayandırılmaz.⁶³

Ancak belgede her iki hükümetten birinin, herhangi bir sebep olmadığı halde, üçüncü bir güç tarafından, bir kışkırtma olmaksızın, bir saldırı beklemesi halinde, diğer hükümetin silah yardımına güvenilebileceğine de işaret edilmiştir.⁶⁴ Ayrıca bu tarihi belgede İngiliz ve Fransız kara ve donanma kuvvetlerinin kara ve deniz yoluyla ortak eylem planlarında birliktelik sağladıklarını göstermektedir. Bu ortak kararın alınmasının savaşın öncesinde sağlanıyor olması dikkati çeken diğer önemli bir husustur. Dr. Helfferich, Fransa Hükümetinin donanmasını Akdeniz'de İngiliz filosunun korunmasına havale etmesinin de gözden kaçırılmaması gereken bir gerçek olduğunu belirtmektedir.⁶⁵

Dr. Helfferich; İngiltere'nin, Fransa ve Rusya ile dayanışması hakkında açıklayıcı bir bilgi vermek adına yaşanan gerilimin tetikleyicisi olarak "Sazonoff'un tutkusu"na işaret etmektedir. Dr. Helfferich, Almanya nazarında ise, böyle bir arabuluculuğun kesinlikle "tarafsızlık" şeklinde tanımlanamayacağına ve bu dönemde barışçı eğilimleri ile öne çıkmış olan ve barış taraftarı olmaları sebebiyle İngiltere kabine üyelerinden üçünün istifa etmeleri üzerine Edward Grey'in meslektaşlarına karşı zor bir durumda kaldığına işaret etmiştir.⁶⁶ İngiliz savaş kabinesinde savaş taraftarı diğer üyelerle birlikte İngiliz kamuoyu da ilk dönemlerde Rusya ve Fransa'nın tarafında olmak üzere teminat verilmesi yönünde Edward Grey'e direniş gösterilmemesi beklentisi içine girmişlerdir. Bu doğrultuda, Buchanan'un 24 Temmuz tarihinde Sazonoff'a yaptığı açıklamada, Sırbistan'a karşı bir muharebeyi İngiltere kamuoyunun kabul etmeyeceği yönündedir. Fakat Edward Grey, Fransa ve Rusya lehine silahlı destek verilmesi mecburiyetinde kalınmasının, İngiltere'yi zor duruma düşürebileceğini düşünmektedir.⁶⁷

İngiltere'nin gerekli desteğini sağlama yönünde Rus ve Fransız diplomatları, Edward Grey'i etkilemeye çabalamışlardır. Dr. Helfferich'e göre, amaç-

63 Bkz. (Mavi Kitap, No. 105 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 24.)

64 Mavi Kitap, No. 105 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 25.

65 Arthur Marwick, "The Impact of the First World War on British Society", *Journal of Contemporary History*, Vol. 3, No. 1 (Jan. 1968), p. 51.

66 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 26-27.; Massey, "The Diplomatic Origins of First World War", p. 191.

67 Mavi Kitap, No. 6 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 27; "Bir Sırp ihtilafından dolayı savaş gerektiği konusunda kamuoyunun kabulünün alınması fikrine, ileride de düşülmesine ihtimal veremiyorum." Savaşın İngiliz kamuoyu üzerindeki tesiri için bkz. (Marwick, "The Impact of the First World War on British Society", p. 63)

ları kısa sürede İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından baskı yapmak suretiyle Almanya ve Avusturya-Macaristan üzerinde beklentileri yönünde bir netice edinmektir.⁶⁸ Bu sayede oluşan baskının savaş tehlikesini önleyeceği düşünülmektedir.

Dr. Helfferich duruma ilişkin "bu surette tertip edilen bir proje beyhude" demektedir. Müttefik kuvvetlerin, Avusturya-Macaristan ve Sırp çatışmasında üçüncü bir devletin arabuluculuk veya müdahalesine Avusturya-Macaristan'ın ne derece tavır almış olduğu gerçeği görmezden gelinmiştir. Aynı zamanda, İngiliz kabinesi Fransa ve Rusya lehinde şüphe götürmez bir surette tezahüratta bulunmuş, ayrıca Fransa ve Rusya'ya teşvik belli bir miktar İngiliz Hükümetinden kaynaklanmıştır. Londra'daki, Fransız Büyükelçisi'nin 27 Temmuz tarihinde gönderdiği iki telgraf bu hususta bir fikir edinmemize yeteri derecede katkı sağlayacaktır.⁶⁹

No: 63

Londra, 27 Temmuz 1914.

Herhangi bir çatışmanın yaşanması halinde, İngiltere'nin tarafsızlığını muhafaza edeceğinden emin olduklarını, Almanya ve Avusturya-Macaristan Büyükelçileri imâ ediyorlar. Tabi ki Alman Büyükelçisi de bu görüşmeden haberdar olmuştur. Ama Almanya üzerine baskı kurmak, bu suretle bir çatışma tehlikesini bertaraf etmek için, Fransa'nın yanında Rusya ve İngiltere'yi bulacağı fikrinin gerekliliğini mutlak surette kendisine iletmek zorunludur.

No: 66

Londra, 27 Temmuz 1914

Eğer Sırbistan'ın cevabından sonra, yine Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ı işgal ederse, takip ettiği amacın tavsiye niteliğinde olmayıp, bir küçük hükümeti ezmek istediğini ispat edeceğini bu sabah Sir Edward Grey, Almanya Büyükelçisi'ne bildirmiş ve ilaveten "o zaman bir Avrupa meselesi çıkarak, diğer devletlerin de buna müdahaleye sürükleneceklerine" dikkat çekmiştir. İngiltere tutumunu donanmasının terhisini durdurmakla gözler önüne seriyor. Cuma günü Deniz Kuvvetleri Birinci Lordu zaten gizlice kendi inisiyatifiyle bu adımı attı. Bu gece Sir Edward Grey ve arkadaşları bu haberi yayınlamaya karar verdi. Bu netice, Sırbistan ve Rusya'nın uzlaşmacı tutumlarının eseridir.

Belgelerden de anlaşıldığı üzere; Edward Grey, "diğer güçlerin" gerektiğinde savaşa müdahale edeceklerini ima etmektedir⁷⁰. Ama bilindiği üzere, asıl

68 Mavi Kitap, No. 17 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 27.

69 Sarı Kitap, No: 63, 66 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 28.

70 Fransız Hükümeti, Sarı Kitabın çevirisinde "Fransa Hükümetinin Müsadesiyle" başlığı altında Times gazetesi vasıtasıyla bir İngilizce çevirisi tercüme edilerek yayınlanmıştır. Fransızca aslını da "Diğer Bazı Hükümetlerin Katılmasına Sevk Olunacakları Savaş" cümlesi "a war in which all the powers would take part" suretiyle, yine "Tüm Güçlerin İştirak Edecekleri Savaşlar" olarak tercüme ediliyor. Edward Grey'in tutumu ancak bir müddet sonra ortaya çıkacak bir gerçeği daha o dönemde

Görüş

Akademik
Bakış

17

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

mühim mesele, daha 24 Temmuz tarihinde Amirallik Birinci Lordu'nun manevra için toplanan ve daha sonra dağılmak üzere olan İngiliz donanmasının terhisini kendi teşebbüsüyle durdurmasıdır.⁷¹

Edward Grey, 29 Temmuz'da, İngiltere'nin kendi ortakları tarafında olmak üzere hiçbir şüpheye yer vermeyecek bir adım atmıştır. Edward Grey Prens Lichknovsky ile bir görüşme gerçekleştirmek sureti ile bunun ne anlama geldiğini özetle aşağıdaki ifadelerle yer vererek, İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi'ne bildirmiştir:

*"Bugün öğleden sonra, Almanya Büyükelçisine, Avrupa'nın mevcut durumu hakkında görüştüğümde sonra, zihnimi işgal eden bir fikri, kendisine son derece hususi ve dostane olarak, paylaşmak istediğimi söyledim. Mevcut durum son derece vahimdir. Durum şu an bahsi geçen meselelerle kısıtlı kaldığı sürece herhangi bir müdahaleyi hatırıma getirmiyoruz. Fakat, eğer Almanya ve onu takiben Fransa işe girişecek olurlarsa o zaman mesele, bütün Avrupa'nın merakını gerektirecek surette, yaşanacaktır. Bu surette devam edeceğinden son derece ümit sahibi bulunduğum karşılıklı ilişkilerin dostane bir biçimde kendisinde, bizim meseleyi dışarıdan takip edeceğimiz gibi üzerinde de hassasiyetle durulacağı şeklinde bir algının oluşmasını arzu ettim."*⁷²

Dr. Helfferich, Berlin ile Paris'teki İngiltere Büyükelçilerine hitaben Edward Grey tarafından yazılmış 31 Temmuz tarihli telgrafi aynen aktarmaktadır:

*Dışişleri Bakanlığı,
31 Temmuz 1914*

*"Bu durum telafi edilemez değil. Fakat Almanya'da olası seferberlik durumu, Majesteleri'nin Hükümeti için gerekli olduğuna inanıyorum, Belçika'nın tarafsızlığına saygılı olunup olunmayacağı Fransa (ve aynı zamanda Almanya) hükümetinden sormak mecburiyetinde bulunuyor."*⁷³

Bu yüzden, Rus seferberliğine bağlı olarak; Edward Grey'in açıklamaları Petersburg'da İngiltere'nin müdahalesine zemin hazırlamak için, Belçika sorununun yol açtığı gerginliğin artacağına ilişkindir.⁷⁴

Dr. Helfferich'in Değerlendirmeleri Işığında Müttefik Kuvvetlerin Sorumluluğu

Dr. Helfferich, müttefik kuvvetler tarafından neşr olunan belgeler ışığında savaşın patlak vermesinin esas sebeplerine ilişkin tespitlerini şu şekilde maddelemiştir:

görülmektedir. Bkz. (A. V. Rajwade, "Origins of First World War: A. Story with Contemporary Relevance", *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 51 (Dec. 22-28, 2001), pp. 4696).

71 A. V. Rajwade, "Origins of First World War: A. Story with Contemporary Relevance", *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 51 (Dec. 22-28, 2001), pp. 4697.

72 Mavi Kitap, No. 89 naklen Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 35.

73 Helfferich, *Germany's Case ...*, p. 36.

74 Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasal Tarihi, (1914-1995)*, s. 137.; 3 Ağustos 1914 tarihinde Almanya silahlı kuvvetleri Belçika'nın işgalini gerçekleştirmiştir. Bkz. McDonough, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, p. 18.

1. Rusya, 31 Temmuz'da ilan ettiği genel seferberliğiyle muharebeye çıkardı. Rus yönetimi tarafından, Almanya ile savaşı kaçınılmaz bir hale getireceğine kanaat ettiler.
2. Seferberliğini haklı göstermek için Rusya Hükümeti, tarafından ortaya konan bahanelerin tümü gerçekten uzaktır. Gerek Avusturya-Macaristan tarafından gerekse Almanya tarafından alınan askeri tedbirler bu seferberliği mâzur göstermeye kafi değildir. Dahası, Rus Hükümeti seferberlik emrini, Avusturya'nın, Viyana'daki Alman Büyükelçisi'nin teşebbüslerini dikkate alıp, Sırp bunalımına esas almak üzere, bu kararını Rusya'nın Viyana Büyükelçisi'ne tebliğ ettiği bir sırada vermiştir. Rusya, Avusturya-Macaristan'ın barış ümitlerini uyandırdığı bir zamanda, genel seferberliğiyle savaşa sebebiyet vermiştir.
3. Rusya, Fransa'nın desteğini temin eder etmez savaş mesuliyetini tamamen üstlenmeye karar vermişti. Rusya, Fransa'dan destek vaadini 29 Temmuz akşamı almıştır.
4. Fransa, İngiltere'nin fiili müdahalesine kanaat ettikten sonra Rusya'ya sağlayacağı destek hakkında teminat vermiştir.
5. İngiliz siyasetini yönlendirenler, savaşın başlamasından itibaren Fransa'ya bağlı olmakla beraber, birlikte hareket edilmesi yönünde ısrarcı idiler. Onlar, Fransa'nın girişeceği bir savaşa daha önceden karar vermemiş iseler de, bu karara kamuoyunun sevgiyle, bu buhranlı hafta içinde erişmişlerdir.
6. Sırbistan meselesinden dolayı başlayacak bir savaşın kamuoyunca kabul olunmayacağına da İngiliz idaresi bilmekteydi. Demek oluyor ki, İngiliz kamuoyu nazarında, haklı bir savaş sebebi bulmaya matuf idi. Bu bahaneyi, senelerden beri Belçika tarafından ihlâl edilen, hatta, harp vukuunda riayet edilmesi İngiliz Genelkurmayı tarafından bahis konusu olmayan, Belçika tarafsızlığı meselesinde buldular.
7. İngiliz Dışişleri Bakanı, Belçika hakkındaki ultimatomu daha Almanya'ya göndermeden evvel, Alman filosunun Kanal'daki ve Kuzey Denizi'ndeki varlığını bir savaş sebebi olarak telakki edeceğini, resmen Fransa Büyükelçisi'ne beyan etmişti. Bu da, İngiliz kabinesince Belçika tarafsızlığının sırf bir bahane olarak görüldüğüne işarettir.⁷⁵

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu felaketin sorumluları da tartışılmaya başlanmıştır. İngiltere, Fransa, Rusya gibi bu savaşa doğrudan katılmış ve kazanmış olan ülkeler, savaşın sorumlusu olarak Almanya'yı göstermiş ve bu yönde yayınlar yapmışlardır. Nitekim tarihi süreç içerisinde İngiltere "Mavi Kitap", Fransa "Sarı Kitap", Ruslar ise "Turuncu Kitap" adı altında kendilerini savunan ve düşmanlarını savaş sorumlusu gösteren diplomatik belgeleri yayınlamışlardır. İtilaf Devletleri'nin bu propagandalarına karşı Almanya da kendini savunan yayınlar yapmıştır. İşte Dr. Helfferich'in söz konusu olan eseri de bu bağlamda kaleme alınmıştır.

Esasen Birinci Dünya Savaşı, tarihi bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Savaşın başlamasına neden olan Saraybosna krizinin temellerini

geçmişte aramak gerekir. Nitekim bu ifadeleri destekler nitelikte Tahsin Ünal da süreci şöyle özetlemektedir: “Malî, siyasî, askerî, sosyal, fikrî sebeplerden ötürü, devletler artık gayelerine varabilmek için harbi zarurî bir vasıta olarak görüyorlardı. Artık beşeriyetin normal hali sulh olmaktan çıkmıştı. Harb, normal bir hal şekline girmişti. İki gruba ayrılan dünya milletleri, aynı ray üzerinde birbirine doğru süratle koşan iki lokomotif benziyordu. Bir gün bir yerde behemahal çarpışacaklardı.”⁷⁶

Dr. Helfferich çalışmasının sonucunda; “Hâlbuki yukarıdaki sayfalardan anlaşıldığı üzere, ateşin, yangının kundakçısı, Rusya, şerrin cürmü ise Fransa ve İngiltere olmuştur... İtilâfın veya barışın muhafazası meselesi karşısında, kendilerinin uzun süren hileleri ile ağlarına tutulan, harp taraftarlarının esiri kesilen İngiliz ve Fransız siyasileri, dünya barışını, kendi birlikteliklerinin devamına kurban ettiler.”⁷⁷ ifalari ile kendi nazarında savaşın sebebine ilişkin gözlemlerini bu ifadeye sığdırma yoluna gitmiştir.

Dr. Helfferich’in belgelerle desteklemek suretiyle ortaya koyduğu çalışmasında gerçekçi yaklaşımları ile dönemin siyasi ortamı hakkında önemli tespitlere ve bilgilere yer verdiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

ALBERTINI, Luigi, *The Origins of First World War of 1914 (European Relations from the Congress of Berlin to the Eve of the Sarajevo Murder)*, (Trans. and ed.: Isebella M. Massey), Oxford University Press, 1952.

ALTINTAŞ, Ahmet - Kurnaz, Feyza Şahin, “Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 42 (2007), s. 9-36.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1789-1914)*, TTK Yay., Ankara 1999.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1914-1995)*, Alkım Yay., 17. Baskı, Ankara 1997.

BUTTERFIELD, H. “Sir Edward Grey in July 1914”, *Irish Historical Studies*, Vol. 14 (1965-1966).

ÇOLAK, Mustafa, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, TTK Yay., Ankara 2006.

DALLOT, Louis *Siyasî Tarih*, (Çev.: Oktay Akbal), Tan Matbası, İstanbul 1966.

EVANS, Laurance, *Türkiye’nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)*, (Çev.: T. Alaya, N. Uğurlu, Ö. Uğurlu), Örgün Yay., 2. Baskı, İstanbul 2004.

FERGUSON, Niall, “The Polical Risk and The International Bond Market Between The 1848 Revolution and The Outbreak of The First World War”, *The Economic History Review*, New Series, Vol. 59, No. 1 (Feb. 2006), pp. 70-112.

76 Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, s. 430.

77 Helfferich, *Germany’s Case ...*, p. 45.

FRASER, Thomas G., "Germany and Indian Revolution (1914-18)", *Journal of Contemporary History*, Vol. 12, No. 2 (Apr. 1977), pp. 255-272.

FROMKIN, David, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, (Çev.: Mehmet Harmancı), Yeni Bin Yıl Yay., İstanbul 2000.

GILLETTE, Aaron, "Why Did They Fight the Great War? A Multi-Level Class Analysis of the Causes of the First World War", *The History Teacher*, Vol. 40, No. 1 (Nov. 2006), pp. 45-58.

HELFFERICH, Karl Theodor *Germany's Case In The Supreme Court of Civilization*, (Tran.: The Fatherland Corporation), Broadway 1915.

HELFFERİCH, Karl, *Harb-i Umûmî'nin Menşeleri*, (Çev.: Reşid Safvet Atabinen), Fratelli Hayim Matbaası, 1915.

HEWITSON, Mark, *Germany and the Causes of the First World War*, Oxford: Berg, 2004.

KIESER, Hans –Lukas, *İskalanmış Barış Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938*, (Çev.: Atilla Dirim), İletişim Yay., İstanbul 2005.

MALONEY, Arthur P., *The Berlin-Baghdad Railway as a Cause of World War I*, Central For Naval Analyses Professional Paper 401, January 1984, pp.

MARWICK, Arthur, "The Impact of the First World War on British Society", *Journal of Contemporary History*, Vol. 3, No. 1 (Jan. 1968), pp. 51-63.

MASSEY, Isabella M., "The Diplomatic Origins of First World War", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 25, No. 2 (Apr. 1949), pp. 182-191.

McDonough, Frank, *The Origins of the First World War, 1871-1914*, Cambridge University Press, 1995, pp.

MOMBAURER, Annika, "The Fischer Controversy, Documents and the 'Truth' About the Origins of the First World War", *Journal of Contemporary History*, Vol.: 48, No: 2, pp. 397-417.

MOMMSEN, W. "Domestic Factors in German Foreign Policy Before The First World War", *Central European History*, Vol. 6 (1973).

NEILSON, K., "Russia", *Decisions of War 1914*, (Ed.: M. Wilson), London 1995.

RAJWADE, A. V., "Origins of First World War: A. Story with Contemporary Relevance", *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 51 (Dec. 22-28, 2001), pp. 4696-4697.

TURNER, L. F. C., "The Russian Mobilisation in 1914", *Journal of Contemporary History*, Vol. 3 (1968).

Görüş

Akademik
Bakış

21

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der yay., 7. Baskı, İstanbul 2008.

ÜNAL, Tahsin, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Emel Yay., 4. Baskı, Ankara 1977.

WINTER, J. M., "Some Aspects of the Demographic Consequences of the First World War in Britain", *Population Studies*, Vol. 30, No. 3 (Nov. 1976), pp. 539-552.

Gazi

Akademik
Bakış

22

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015